

Pierdut și regăsit

**Cum să îi ajutăm pe elevii cu
probleme comportamentale**

(și, astfel, pe toți ceilalți)

Traducere din limba engleză
Claudia Găgeanu

Cuprins

Despre autor 9

Mulțumiri 11

Introducere 13

CAPITOLUL 1. CINE 21

CAPITOLUL 2. DEBANDADA 29

CAPITOLUL 3. SCHIMBAREA 35

CAPITOLUL 4. ALSUP 47

CAPITOLUL 5. PLANURILE 75

CAPITOLUL 6. PROCEDURA 85

CAPITOLUL 7. CAPCANELE 125

CAPITOLUL 8. ASPECTELE LOGISTICE 145

CAPITOLUL 9. CEILALȚI 171

Index 181

CINE

Despre cine este vorba în această carte? Bineînțeles, este vorba despre acei elevi ale căror dificultăți în atingerea așteptărilor de ordin social, emoțional și comportamental se manifestă prin comportamente grave. Cei care strigă, înjură, lovesc, mușcă, împing, fug din clasă sau chiar mai rău. Cei care sunt trimiși în mod frecvent în biroul directorului adjunct⁵. Cei cărora li se scriu nenumărate referate de sesizare a abaterilor disciplinare⁶, li se aplică pedepse prin detenții, suspendări, exmatriculări, imobilizări fizice și mecanice, izolări forțate și (da, în multe locuri chiar și în anul 2016) lovituri cu liniarul. Este clar că aceste intervenții nu funcționează, din moment ce ele sunt aplicate atât de frecvent aceluiași elevi.

Ramificațiile faptului că nu ne descurcăm cu acești elevi se extind dincolo de sala de clasă. Le regăsim în rândul statisticilor referitoare la abandon școlar, mame adolescente, abuz de substanțe și încarcerare. Totodată, acești copii costă foarte mult; plasarea unui elev într-un program din afara învățământului de masă impune costuri foarte ridicate. Așadar, miza este mare, atât în termeni umani, cât și financiari.

Apropo, mai există și alți elevi care întâmpină dificultăți cu îndeplinirea așteptărilor școlare, sociale și comportamentale, dar ale căror comportamente nu sunt atât de grave. Aceștia își comunică dificultățile prin plâns, îmbufnare, proastă dispoziție, retragere, devenind agitați sau dormind în timpul orelor. Ar putea fi triști din cauză că nu au prieteni, frustrați deoarece le este greu să

⁵ În școlile din SUA, este persoana care gestionează, printre altele, abaterile disciplinare ale elevilor (n. tr.).

⁶ În școlile din SUA, atunci când un elev comite o abatere disciplinară, profesorul întocmește un referat către conducerea școlii, în care descrie comportamentul elevului și măsurile luate (n. tr.).

fie atenți sau să stea locului sau lipsiți de speranță din cauza unor dificultăți școlare permanente. Prin urmare, și despre ei este vorba.

Desigur, atunci când nu reușim să îi ajutăm în mod corespunzător pe elevii cu probleme comportamentale, inclusiv colegii lor de clasă, relativ disciplinați, au de pierdut – și nu doar la nivel aparent. Da, procesul de învățare are de suferit. Totodată, apare stresul și anxietatea de a fi în preajma unui copil care te sperie și pare lipsit de control. Dar mai există și senzația deranjantă că adulții nu știu sigur ce să facă sau cum să amelioreze situația – pentru că lucrurile nu merg spre bine. Pe lângă asta, este senzația incomodă că modurile în care sunt tratați colegii lor de clasă care au probleme comportamentale sunt inutile de represive și inumane. Prin urmare, în această carte este vorba și despre copiii disciplinați.

Este vorba și despre dascălii care predau la clasă. Nu am întâlnit mulți profesori care să fie bucuroși să aibă de-a face zi de zi cu elevii care au probleme comportamentale (deși există și excepții). Peste 50% dintre profesori invocă acești elevi – și părinții lor – drept factor major care a contribuit la decizia de a renunța la profesia lor în decursul primilor patru ani de muncă. Totodată, accentul care se pune pe testările cu mize mari a făcut ca mulți dascăli să se simtă ca niște roboți al căror rol este să pregătească pentru teste, ceea ce, după cum îmi spun mulți dintre ei, a golit munca lor de semnificația umană. În multe cazuri, legislatorii și decidenții din școli nu se concentrează pe semnificația umană; se concentrează pe rezultatele la teste și pe noile inițiative, pe bugete și reducerea ratei de trimitere către servicii de educație specială. Faptul că, în multe sisteme școlare, nu se pune accent pe învățare socială și emoțională a făcut să fie mult mai greu să se răspundă în mod uman acelor copii al căror comportament îngreunează și mai mult toate celelalte demersuri. Nu avem *timp* pentru a ne comporta omeneste!

Este vorba și despre părinți. Părinții copiilor cu probleme comportamentale știu ce înseamnă să te simți ostracizat. Știu că sunt învinovați pentru comportamentele problematice ale copilului lor, în ciuda faptului că mai au copii care sunt disciplinați. Nu vor să fie defensivi, dar faptul că se simt învinovați *nu* îi ajută în acest sens. Vor să aibă încredere că, la școală, copilul lor este tratat bine, dar există multe semne care indică exact contrariul. Ceea ce face școala nu funcționează – copilul primește în continuare nenumărate ședințe de consiliere, perioade de detenție, suspendări sau pedepse mai grave – dar părinții se simt neajutorați în a face ceva în legătură cu această situație.

Firește, este vorba și despre părinții copiilor disciplinați. S-ar putea să nu fie conștienți, dar și pentru ei este important cum se rezolvă situația elevilor cu probleme comportamentale. Copiii lor ajung la școală pregătiți să învețe și ultimul lucru de care au nevoie este ca un alt elev să dea asta peste cap, să îl facă pe propriul copil să simtă că nu este în siguranță și să consume

Recesiv din timpul și energia profesorului. Așa ceva nu este în ordine. Trebuie luate măsuri decisive și trebuie luate imediat. Doar că lucrurile nu se vor rezolva prin pedepsele răzbunătoare și excluderile cerute uneori de către acești părinți. Atunci când elevii cu probleme comportamentale nu sunt sprijiniți corespunzător, au de suferit inclusiv copiii disciplinați și părinții acestora.

Dacă se cer măsuri, atunci înseamnă că este vorba și despre persoanele din conducerea școlilor. Majorității directorilor și vice-directorilor sau directorilor adjuncți nu le convine să fie puși în rolul de polițiști ai școlii. Însă și profesorii de la clasă care trimit copii către conducere se așteaptă la anumite măsuri, iar de cele mai multe ori lasă să se înțeleagă destul de clar ce măsură ar trebui luată: să fie aplicată o consecință puternică, impusă de către un adult – scoasă direct din manualul de disciplină al școlii – care în sfârșit îl va face pe elev să înțeleagă cum stă treaba și îi va asigura pe elevii disciplinați și pe părinții lor că situația este luată în serios și gestionată cu hotărâre. Doar că, la un anumit nivel, ne supără să conștientizăm faptul că măsurile decisive și serioase *nu funcționează de fapt*. Copiii pe care i-am trimis de multe ori în biroul directorului sunt în continuare trimiși în mod frecvent (dacă nu cumva au renunțat deja la școală). Coada din fața biroului directorului este nesfârșită. Acest tablou descrie o problemă.

În cele din urmă, este vorba și despre psihologii școlari, consilierii școlari, asistenții sociali... oamenii de la care se așteaptă să-i „repare” pe elevii cu probleme sociale, emoționale și comportamentale. Până la urmă, după cum se spune, acei elevi sunt în afara zonei de expertiză și responsabilitate a profesorilor care predau în învățământul de masă. Problema, bineînțeles, este că specialistul în sănătate mintală din instituția școlară este și el copleșit de situație. S-ar putea să lucreze la câteva școli diferite, copiii care au nevoie de ajutor vin unul după altul, iar încărcătura sarcinilor de testare psihologică este imensă. În plus, oare n-ar trebui ca acele persoane care trimit copilul la cabinet să fie implicate în procesul de sprijinire, în loc să îl paseze mai departe de parcă ar fi o minge de foc?

Se pare că este vorba despre toată lumea. Iar asta este bine, deoarece atunci când îi ajutăm mai eficient pe elevii cu probleme comportamentale, îi ajutăm și pe toți ceilalți. Și va fi nevoie de implicarea tuturor pentru ca lucrurile să se schimbe.

Iar acum vine întrebarea: Oare modalitățile prin care gestionăm copiii cu probleme comportamentale la școală sunt, de fapt, de ajutor? Și încă una: Oare strategiile clasice de disciplinare mai au vreun sens acum, dat fiind ceea ce știm despre copiii cu probleme comportamentale? Dacă nu, atunci înseamnă că nu ajutăm pe nimeni.

Ne-am pierdut calea. Și e nevoie să găsim o altă cale.

Respect Pornim prin a ne uita la ceea ce am crezut până acum despre copiii cu probleme comportamentale. Lentila prin care îi percepem pe acești copii va influența enorm atitudinea pe care ne-o asumăm față de ei și strategiile pe care le adoptăm în demersurile de a-i ajuta. Ceea ce gândim, ce percepem și ce facem ar trebui să oglindească muntele de cercetări acumulate în ultimii patruzeci-cincizeci de ani asupra copiilor cu probleme de ordin comportamental.

Iată ceea ce am crezut *până acum*: copiii cu probleme comportamentale caută să obțină atenție, sunt manipulativi, nemotivați, coercitivi și testează limitele. Iar părinții acestor copii sunt pasivi, permisivi, inconsecvenți și au strategii nesistematice de disciplină.

Copiii problematici sunt problematici pentru că le lipsesc abilitățile de a nu fi problematici.

Problema este, firește, că aceste convingeri nu oglesc ceea ce ne spune cercetarea cu privire la copiii cu dificultăți comportamentale. Ceea ce știm acum poate fi rezumat într-o singură frază: *Copiii problematici sunt problematici pentru că le lipsesc abilitățile de a nu fi problematici*. Cu alte cuvinte, comportamentul problematic reflectă o *întârziere în dezvoltare*. Vom acorda mai multă atenție acestui concept în capitolele care urmează. Până atunci, este important să ținem minte că accentul cade pe *abilități* subdezvoltate, nu pe *motivație* subdezvoltată. Aceasta este o distincție importantă deoarece, la modul general, strategiile care vizează creșterea motivației nu dezvoltă abilitățile. Iar programele de disciplină din majoritatea școlilor sunt încă orientate spre creșterea motivației.

Sunt necesare două ingrediente pentru ca un elev să se comporte în mod adaptativ: *motivație* și *abilități*. De foarte multă vreme, programele de disciplină școlară s-au axat pe partea de *motivație*, în timp ce studiile arată că ar trebui să ne axăm pe partea de *abilități* – așa cum am face în cazul oricărei alte întârzieri în dezvoltare.

Așa cum s-ar putea să știți deja, modelul Soluțiilor colaborative și proactive (SCP), descris în această carte, operează pe baza unei teme-cheie foarte importante:

COPIII SE DESCURCĂ BINE DACĂ POT

Aceasta se referă la convingerea că, dacă un copil *ar putea* să se descurce bine, el *s-ar descurca* bine, iar dacă nu se descurcă, înseamnă că sigur îi lipsesc abilitățile pentru a se descurca. Unul dintre cele mai importante lucruri pe care o potențială persoană de sprijin îl poate face pentru un elev cu probleme comportamentale este ca, în sfârșit, în cele din urmă, să își dea seama ce abilități îi lipsesc copilului respectiv. Aceste abilități subdezvoltate îl

împiedică pe elev să îndeplinească anumite așteptări de ordin școlar sau comportamental. Celălalt lucru important pe care îl poate face o potențială persoană de sprijin pentru un copil cu probleme comportamentale este să afle care sunt acele *așteptări* pe care elevului îi este greu să le îndeplinească. În modelul SCP, așteptările neîndeplinite sunt numite *probleme nerezolvate*.

Și iată încă o temă-cheie, care este relaționată cu prima:

PREFERĂM SĂ NE DESCURCĂM BINE

Aceasta se referă la convingerea că ființele umane – inclusiv copiii cu probleme comportamentale – au o înclinație puternică spre a realiza lucrurile în mod adecvat (în opoziție cu a le realiza în mod neadecvat). Această idee contrazice acea convingere des întâlnită potrivit căreia comportamentul problematic al unui elev este ceva ce *funcționează* pentru el.

Cum ar putea un comportament problematic să funcționeze? Potrivit noțiunilor convenționale referitoare la *funcția* comportamentului, un comportament problematic ajută un elev să *obțină* ceva (spre exemplu, atenție) și îl ajută să *evite* sau să *scape de* sarcini care sunt plictisitoare, solicitante, incomode sau înfricoșătoare. Dacă asta este ceea ce credem și ceea ce percepem, atunci are sens să apelăm la intervenții al căror scop este să îi dovedească elevului că acțiunile sale problematice nu vor funcționa și să caute să determine și să încurajeze, în locul lor, comportamente despre care adulții cred că vor funcționa mai bine. Primul scop este realizat de regulă prin folosirea pedepsei, iar cel de-al doilea prin apel la recompense.

Dar *fiecare* dintre noi obține ceva, scapă de ceva și evită ceva. Așadar, problema nu este dacă elevul obține, scapă și evită, ci mai degrabă *de ce caută să obțină, să scape sau să evite într-o manieră atât de dezadaptativă*. Iar acum aveți răspunsul, grație muntelui de cercetări în acest domeniu: *pentru că îi lipsesc abilitățile de a obține, de a scăpa și de a evita într-o manieră mai adaptativă*. Dacă nu știm încă ce abilități îi lipsesc unui elev și nu știm nici ce așteptări îi este greu să îndeplinească, atunci încă nu știm cum să ajutăm elevul respectiv.

Ce ne spune cercetarea cu privire la tipurile de abilități care le lipsesc copiilor cu probleme comportamentale? Pe moment, vom sacrifica precizia de dragul simplificării: *flexibilitate/adaptabilitate, toleranță la frustrare și rezolvare de probleme*. Situațiile problematice apar de regulă atunci când se cer aceste abilități. În aceeași ordine de idei, iată un alt adevăr de importanță crucială: *Copii problematici nu sunt întotdeauna problematici; ei sunt doar câteodată problematici*. Când sunt ei problematici? Atunci când exigențele și așteptările pe care trebuie să le îndeplinească le depășesc abilitățile de a reacționa în mod adaptativ. La fel ca noi toți.

Consecințele impuse de către adulți nu îi învață pe copii abilitățile care le lipsesc și nu rezolvă problemele care stau la baza comportamentului nedorit.

Atunci când îi tratăm pe copiii cu probleme comportamentale ca și cum ar avea o întârziere în dezvoltare și ne raportăm la ei cu aceeași compasiune și aproximativ aceeași abordare pe care am avea-o față de orice altă dificultate de învățare, ei se descurcă mult mai bine. Când continuăm să îi tratăm ca și cum ar fi nemotivați sau manipulativi, ca și cum ar căuta atenție și ar testa limitele, respectiv atunci când continuăm să ne bazăm preponderent pe consecințe impuse de către adulți, cel mai adesea copiii nu se descurcă mai bine. Din nou, aceasta se întâmplă deoarece consecințele impuse de către adulți nu îi învață pe copii abilitățile care le lipsesc și nu rezolvă problemele care stau la baza comportamentului nedorit.

Haideți să ne gândim un pic la ce înseamnă o *persoană de sprijin*, deoarece acesta este cel mai important rol pe care îl pot juca persoanele responsabile de îngrijire, în viața unui elev cu probleme comportamentale. Desigur, dascălii au o profesie menită să ofere sprijin, ajutor; la fel ca părinții, specialiștii în sănătate mintală, consilierii, medicii și așa mai departe. Există două criterii care trebuie îndeplinite pentru a fi o persoană de sprijin eficientă:

1. **Persoanele de sprijin ajută.** Cu alte cuvinte, persoanele de sprijin respectă Jurământul lui Hipocrate, care spune ceva de genul acesta: *nu înrăutăți situația.*
2. **Persoanele de sprijin au carapace groasă.** Cu alte cuvinte, persoanele de sprijin nu iau lucrurile personal. Deși au dreptul să aibă sentimente, persoanele de sprijin fac tot posibilul să se asigure că acele sentimente nu interferează cu demersul de a-i ajuta pe ceilalți.

În multe școli, intervențiile care sunt încă aplicate copiilor cu probleme comportamentale înrăutățesc situația. Totodată, în multe școli, reacțiile subiective ale persoanelor de sprijin și convingerile lor neadevărate cu privire la dificultățile acestor elevi interferează cu demersul de a-i ajuta.

Dacă lentilele și intervențiile care vizează elevii cu probleme comportamentale dintr-o anumită instituție nu vin în ajutor, atunci vom continua să pierdem acești elevi. După cum ați aflat deja, atunci când acești elevi au de pierdut, cu toții avem de pierdut. Pentru a schimba direcția – a găsi o altă cale – este nevoie ca persoanele de sprijin să înțeleagă acest lucru. Iar apoi să înceapă să lucreze din greu pentru a face lucrurile diferit.

Asadar, să revenim la ideea de la care am pornit la începutul acestui capitol. Despre cine este vorba în această carte?

Despre toată lumea.